

УДК 340.12

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.92.5.40>

СУДДІВСЬКИЙ РОЗСУД В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

Ванджурак Р.В.,
доктор філософії в галузі права (Ph.D. in Law),
старший науковий співробітник відділу проблем публічного права
Науково-дослідного інституту публічного права,
докторант Національної академії внутрішніх справ,
адвокат
ORCID: 0000-0002-8474-2276

Ванджурак Р.В. Суддівський розсуд в умовах глобальних трансформацій сучасного суспільства.

Актуальність цього дослідження зумовлена тим, що попри складність і багатогранність поняття суддівської дискреції (розсуду) та невтихаючі дискусії щодо критеріїв застосування такої форми правозастосовної діяльності, розсуд на тлі глобальних трансформацій сучасного суспільства практично не фігурує в юридичних розвідках правозастосовної тематики. Прагнучи мінімізувати виявлену прогалину в науковому доробку й проаналізувати стан функціонування дискреційних повноважень в умовах сьогодення, у статті поставлено за мету дослідити функціонування суддівського розсуду в умовах глобальних трансформацій сучасного суспільства. При цьому, задля концептуального осмислення поняття розсуду й проблем його застосування в сучасних реаліях, дану наукову розвідку вирішено здійснити у філософсько-правовому ключі. Використовуючи такі загальнонаукові методи, як аналіз, синтез, узагальнення, індукція, дедукція, аналогія, першорядну роль відведено соціодинамічному підходу, за допомогою якого вдалося прийти до висновку, що глобальні трансформації сучасного суспільства зумовили також відповідні зрушення й у політичній та правовій сферах. Звідси дедалі очевиднішою стає розбіжність між стрімкою еволюцією правових відносин та відносною незмінністю законодавчої бази, а тому зростає нагальна потреба в перегляді суті та діапазону дискреційних повноважень, як засобу нівелювання прогалин між названими розбіжностями. Тож автором статті відстоюється думка, що методологія застосування дискреційних повноважень потребує перегляду низки її теоретичних засад. Такий перегляд має ґрунтуватися на комплексних підходах до розуміння та реалізації права, які дозволять об'єднати переваги різних методологічних підходів й тим самим підвищити відповідність між внутрішнім переконанням суб'єктів правозастосування та реальними обставинами конкретної справи. На переконання автора це можливо реалізувати у спосіб розширення меж дискреційних повноважень у сторону судового активізму, спрямованого на оптимальне поєднання правозастосовних та правотворчих аспектів судочинства. Окрему увагу в статті було приділено новим принципам здійснення судочинства, сформованими під впливом нинішніх суспільно-політичних процесів, зокрема залучення технологій штучного інтелекту, узаконення суддівського активізму тощо.

Ключові слова: розсуд, дискреційні повноваження, суб'єкти правозастосування, глобалізація, сучасне суспільство

Vandzhurak R.V. Judicial discretion in the context of global transformations of modern society.

The relevance of this study is due to the fact that, despite the complexity and multifaceted nature of the concept of judicial discretion (discretion) and the ongoing discussions regarding the criteria for applying this form of law enforcement activity, discretion, against the backdrop of global transformations of modern society, practically does not appear in legal research on law enforcement topics. In an effort to minimize the identified gap in scientific work and analyze the state of functioning of discretionary powers in the current conditions, the article aims to investigate the functioning of judicial discretion in the context of global transformations of modern society. At the same time, in order to conceptually

understand the concept of discretion and the problems of its application in modern realities, it was decided to carry out this scientific investigation in a philosophical and legal context. Using such general scientific methods as analysis, synthesis, generalization, induction, deduction, analogy, the primary role is assigned to the sociodynamic approach, with the help of which it was possible to come to the conclusion that the global transformations of modern society have also led to corresponding shifts in the political and legal spheres. Hence, the discrepancy between the rapid evolution of legal relations and the relative immutability of the legislative framework is becoming increasingly obvious, and therefore there is a growing urgent need to review the essence and range of discretionary powers as a means of closing the gaps between the aforementioned discrepancies. Therefore, the author of the article defends the view that the methodology for applying discretionary powers requires a revision of a number of its theoretical foundations. Such a review should be based on comprehensive approaches to understanding and implementing the law, which will allow combining the advantages of different methodological approaches and thereby increasing the correspondence between the internal convictions of law enforcement entities and the real circumstances of a particular case. In the author's opinion, this can be implemented by expanding the boundaries of discretionary powers towards judicial activism aimed at the optimal combination of law enforcement and law-making aspects of judicial proceedings. The article paid special attention to the new principles of judicial administration, formed under the influence of current socio-political processes, in particular, the involvement of artificial intelligence technologies, the legalization of judicial activism, etc.

Key words: discretion, discretionary powers, law enforcement entities, globalization, modern society

Постановка проблеми. Відколи суб'єктам правозастосування надано право ухвалювати дискреційні рішення на основі внутрішнього переконання, відтоді не вщухають дискусії навкруги цього процесуального інструментарію правозастосовної діяльності. Оминаючи доволі неоднозначне сприйняття цього процесуального феномена (не в останню чергу із-за властивого йому суб'єктивізму), актуальність даної проблематики в наш час зумовлена передусім тим, що зміни в суспільстві, як правило, відбуваються швидше, ніж удосконалюються засоби їх нормативного регулювання, тоді як розсуд – є чи не єдиним способом усунення цієї цілком об'єктивної «невідповідності» між узагальненим характером правової норми та конкретними особливостями обставин певної справи. Тож з огляду на динамічні суспільно-політичні зміни, характерні для сучасної епохи, зокрема безперервне реформування правової системи, цілком закономірно, що проблематика дискреційних повноважень перебуває у авангарді правничих дискусій.

Разом з цим доводиться констатувати, що розсуд на тлі глобальних суспільних трансформацій практично не виступає предметом цілісних наукових досліджень, особливо, якщо вести мову про філософсько-правову площину таких досліджень.

Вочевидь, це утворює певну прогалину в науковому доробку процесуального права, адже у такому разі залишається недослідженим пласт проблем, пов'язаних з функціонуванням суддівського розсуду в умовах теперішніх тенденцій політико-правового розвитку. Ставлячи перед собою мету мінімізувати виявлений брак досліджень по заявленій проблематиці, поставленою **метою даного дослідження** є – дослідити функціонування дискреційних повноважень в умовах глобальних трансформацій сучасного суспільства.

Стан опрацювання проблематики. Як вже було тільки-но помічено, аналіз стану наукових досліджень за темою дає змогу стверджувати, що з однієї сторони – у наукових роботах простежується перманентно-неоднозначне ставлення до самих дискреційних повноважень, тоді як з іншого – серед віднайдених досліджень відчутно превалюють роботи, що зосереджені на нормативних, історико-правових та юридико-психологічних аспектах розсуду. Серед таких досліджень варто згадати праці І. Андронova, Л. Байрачної, А. Барака, Я. Берназюка, Н. Блажівської, В. Вапнярчука, С. Вільямса, Р. Дворкіна, Н. Дроздович, М. Козюбри, М. Костицького, Н. Кушакової-Костицької, Г. Мельника, В. Нора, М. Погорецького, Д. Поповського, Р. Римарчука, М. Савчина, І. Серкевич, О. Стовби, О. Торбаса, Л. Удовики, Н. Шаптали, Б. Шведа, А. Шевченко та інших науковців. На наше ж переконання, розв'язання колізій між наявними методологічними стратегіями у контексті концептуального осмислення та реалізації дискреції вимагає глибшого – філософсько-правового аналізу.

Методологія дослідження. Аналізуючи специфіку, ключові проблеми та перспективи реалізації суддівського розсуду в умовах сучасних суспільно-політичних перетворень, феномен дис-

крейційної потенції досліджувався насамперед в контексті механізмів політико-правового впливу. При цьому у методологічному «арсеналі» таких досліджень (окрім низки загальнонаукових методів, таких як аналіз, синтез, узагальнення, індукція, дедукція, аналогія тощо) першорядну роль було відведено застосуванню соціодинамічного підходу, відповідно до якого – осягнення ключових тенденцій та векторів перетворень, що розгортаються у громадському та політичному житті, відчиняючи тим самим двері до глибинного розуміння відповідних зрушень та еволюції в усьому правовому полі, зокрема й сфері правозастосовної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Однією з визначальних рис сучасного світу є надзвичайний динамізм, що невинно трансформує кожен грань нашого життя: від економіки й політики до соціальної сфери, від правової системи до культурного ландшафту. У контексті сучасних цінностей, притаманних постмодерну, акцент все частіше зміщується в бік особистої реалізації та благополуччя людини, а не лише на продуктивність економіки чи захищеність спільноти в цілому. Розширення сфери індивідуального вибору та політичної участі громадян стало дієвим чинником зміни статичної соціальної норми на динамічну і, як наслідок, деформувало ієрархічну побудову соціальних інститутів, спричинивши втрату ними своєї колишньої ефективності [1, с. 9].

На сучасному етапі світового розвитку, політична підзвітність та ефективний суспільний нагляд виступають ключовими критеріями, що дають змогу диференціювати авторитарні та демократичні траєкторії державного устрою. Саме вони визначають, чи буде розвиток суспільства спрямований на плідну взаємодію між громадянами, державою та суспільством в цілому, чи, навпаки, призведе до відсторонення людей як від соціального життя, так і від державних інститутів, породжуючи явище, яке Е. Фромм назвав «втечею від свободи» [2].

Відповідно, в умовах цих суспільно-політичних зрушень, коригується і саме розуміння права, а відтак модифікуються й підходи до його створення та застосування.

Так, на думку Л. Удовики нинішня практика демократизації правового та суспільно-політичного життя в Україні, що супроводжується цілком закономірною плюралізацією в осмисленні сутнісного змісту та суспільного призначення права, вимагає якнайшвидшого формування та впровадження нової цілісної національної правової ідеології, задля орієнтації правової свідомості суспільства на вироблення теоретично обґрунтованих і практично виправданих правових рішень [3, с. 108]. На слушне переконання вченої, таке завдання не може бути вирішеним без відповідного рівня наукового пізнання права, його витоків, механізмів формування та ефективного застосування, бо саме у різних типах праворозуміння знаходяться відповіді на запитання щодо співвідношення можливого й дійсного, суцього й належного, суб'єктивного та об'єктивного в праві тощо [3, с. 108].

Тому, з огляду на вельми строкату картину сучасних доктринальних уявлень про зміст та функції права, дослідники все більше схилиються до висновку про доцільність у розробці інтегративних підходів до осмислення та застосування права, здатних забезпечити поєднання функціональних переваг різних правових доктрин та методологій, у тому числі й тих, що матимуть конструктивний вплив на теоретико-методологічне підґрунтя здійснення розсуду при ухваленні дискреційних рішень.

Серед іншого зауважується, що в умовах активного пошуку нової моделі суспільного розвитку, під впливом різноманітних зовнішніх та внутрішніх змін, сучасні погляди на право не можуть бути зведені до якогось одного підходу, чи єдиного способу його трактування. Тож саме комплексний підхід до розуміння права, що ґрунтується на засадах природного права, повинен слугувати важливою основою як для формування нової української правової доктрини, так і, в цілому, для розбудови держави та створення правових норм в Україні [4, с. 176].

Ці зрушення на доктринальному рівні праворозуміння вочевидь зумовлюють відповідні зміни й у діапазоні дискреційних повноважень. Це й не дивно, адже сучасний динамізм у сфері правовідносин зумовлює об'єктивну потребу у розширенні можливостей їх правового регулювання, а тому посилюється й необхідність охоплення дискреційними повноваженнями не тільки тлумачення та застосування чинних законодавчих норм, але й судової правотворчості.

Так, наразі навіть у царині кримінального процесу, в межах якого заборонено застосовувати аналогію права чи закону як засіб компенсації прогалин у нормативному регулюванні, нарізла доцільність перегляду обсягу дискреційних повноважень суду задля можливості відступлення від чітко визначених правових норм за допомогою розсуду. Згідно даного підходу, це дало б життєво необхідну можливість суду обирати між позитивним та природним правом та віднайти шлях до

прямої реалізації принципу верховенства права. Іншими словами, розширення судової дискреції, навіть з урахуванням притаманних їй ризиків, своїм результатом матиме якісне підвищення ефективності роботи судової гілки влади та вирішення проблем судових прогалин у найкоротші строки. До того ж, очікується, що таке розширення сприятиме збереженню єдності правової системи й дотримання правового режиму на території країни, як одного із головних її завдань [5, с. 412].

З цим підходом погоджуються й знані науковці. Так, попри те, що у національній правовій доктрині все ще широко розповсюджені успадковані з радянського періоду позиції, згідно з якими акти судової інтерпретації не можуть містити нових положень, що виходять за межі змісту норми, яка тлумачиться [6, с. 433], висловлюючи критичні сумніви у прийнятності такої позиції, Суддя Конституційного Суду України у відставці – М. Козюбра, настоєє на тому, що судова правотворчість – це не аномалія, а іманентна властивість правосуддя, яка хоча і має свої межі, але вилученою з діяльності суду бути не може, позаяк закладена в самій природі правосуддя [7, с. 41].

З цим погоджується й Г.Мельник, щоправда у своїй інтерпретації судової правотворчості вбачає повноваження суду саме в обранні максимально доцільного та справедливого з-поміж варіантів вирішення справи в умовах правової невизначеності [8, с. 45].

Тож у цьому відношенні видається доцільним розмежовувати поняття «судового розсуду» та «судового активізму», де зміст останнього розуміється, як винесення судового рішення без врахування правових прецедентів та попередніх тлумачень конституції на користь захисту особистих прав чи забезпечення більш широкого політичного порядку [9, с. 15]. Тобто, якщо судова дискреція у загальному розумінні допускає правотворчість суду в умовах невизначеності права, то під судовим активізмом вже можна розуміти розвиток судової дискреції у сфері правотворчості у бік максимально можливого обсягу повноважень судді як суб'єкта загальнодержавної правотворчості. Втім, така радикальна форма діяльності судових органів викликає ряд питань щодо можливостей та технологій її практичного впровадження у вітчизняну правову систему [5, с. 411].

Такі перестороги щодо розширення меж судової дискреції у рамках національної правової системи до рівня судового активізму мотивуються ще низкою факторів, серед яких загроза єдності правової системи при наявності необмеженого судового активізму. Побойуються також і можливого порушення принципу правової визначеності та віднесення функції усунення правових прогалин до компетенції законодавчих органів [9]. Однак багато хто з дослідників цієї проблеми висловлюють переконання, що такі негативні наслідки можуть бути успішно нівельовані шляхом створення належних умов для запровадження судового активізму.

Так, на думку Г.Мельника, судова дискреція потенційно можлива навіть щодо тих спірних правовідносин, які регулюються абсолютно визначеними правовими нормами. Така можливість обумовлена визнанням принципу верховенства права, на підставі якого суддя з метою винесення справедливого рішення має право відступити від чітких однозначних вказівок правових норм і вирішити конкретну справу, керуючись принципами права. У такій ситуації судова дискреція полягає у здійсненні суддею вибору між можливостями застосування позитивного і природного права [8, с. 45].

Втім не варто забувати, що зумовлене сучасними суспільно-політичними трансформаціями посилення правотворчої ролі судів, може виявити й свій зворотний ефект. Мова йде про дедалі помітнішу тенденцію до «юридизації» суспільного (передусім політичного) життя, що є характерною нині не лише для країн загального, але й континентального права (як, власне, і для всіх інших розвинених країн світу). Така «глобальна експансія судової влади» [10], зокрема у сферу правотворчості, поряд із такою безумовно позитивною рисою, як динамічність судового права порівняно з законодавчими нормами, містить у собі певні ризики, основним з яких – небезпека порушення принципу розподілу влади й зрештою перетворення верховенства права у верховенство суддів [7, с. 44].

Для запобігання такого стану речей та недопущення колізії владних повноважень, М. Козюбра пропонує запровадити низку обмежень для правотворчої дискреції суддів.

По-перше, вчений наполягає на тому, що судова правотворчість не може порушувати єдності правової системи, тобто має узгоджуватися із загальними цілями права та цінностями, закладеними у правову систему (у демократичному суспільстві це насамперед Конституція).

По-друге, судова правотворчість не повинна виходити за межі того, аніж це потрібно для забезпечення стабільності права. Вона має відповідати принципу правової певності, тобто впевненості людей у тому, що їхнє правове становище буде стабільним і не погіршиться.

На думку автора це може бути досягнуто в спосіб сформульованих у рішеннях Європейського суду з прав людини тлумачень, а саме: права і свободи людини не можуть бути обмежені судовою практикою та не можуть бути нею звужені; всі сумніви, які виникають у процесі інтерпретації норм, які регулюють відносини держави і громадянина, мають тлумачитися на користь громадянина; всі дозволи щодо громадян необхідно тлумачити або буквально, або розширювально, проте аж ніяк не обмежувально (обмеження дозволів – це виняткова сфера законодавця, а не суду).

По-третє, позаяк винятковою сферою законодавця є усунення певних прогалів у законах, в рамках правотворчої діяльності суддів це можливо реалізувати у спосіб застосування аналогії закону та аналогії права (навіть в кримінальному праві, яке наразі є вкрай обмеженим) [7, с. 45].

Тож будь-яка судова правотворчість, а тим більше правотворчість у тих справах, де виникає необхідність в ухваленні судового рішення, здатного викликати сумнів з позицій його відповідності принципу розподілу влади, таке рішення має прийматися тоді, коли на основі всебічного зважування аргументів «за» і «проти» суд дійде висновку, що захист права людини, яке є предметом його розгляду, неможливе без створення ним відповідного правоположення нормативного характеру. Інакше кажучи, коли аргументи забезпечення прав людини виявляються вищими (переконливішими) в ієрархії цінностей за аргументи дотримання принципу розподілу влади в конкретній ситуації, права людини мають бути базовим критерієм – орієнтиром, який визначає межі судової правотворчості [7, с. 46].

Ще масштабніше (порівняно з кримінальним процесом) розширення дискреційних повноважень в плані судової правотворчості наразі простежується у цивільному судочинстві, в рамках якого дедалі активніше реалізується прецедентна модель, а також застосовуються аналогія закону та аналогія права. Це зумовлено тим, що, як відомо, проблема законотворення полягає в тому, що останній ніколи не був і не буде спроможним передбачити у своїх законопроектах всі без винятку випадки, які можуть мати місце як при виникненні, так і розвитку та закінченню тих чи інших цивільних, адміністративних чи господарських відносин [11, с. 111]. У цьому зв'язку, судді, розглядаючи цивільно-правові спори і юридично урегульовуючи спірні відносини, часто і самі не усвідомлюють того, що саме вони, через правотлумачення норм права, застосування правових аналогій, правотворчий процес, роблять хай і невеликі, але відкриття в праві. І це вже є зовсім іншим підходом до правосуддя, що дає можливість відійти від позитивістської теорії радянського нормативізму і вивести правосуддя на новий правозастосовний рівень – рівень верховенства права, яке лежить в основі прецедентної моделі цивільного, господарського та адміністративного судочинства [12, с. 157].

Методологія такого підходу ґрунтується на розглядуваній вище інтегративній парадигмі праворозуміння, що уможливило узгодження нормативно зафіксованої суб'єктивної волі законодавця з об'єктивно сформованими в суспільстві «природним шляхом» (тобто незалежно від держави) правилами людського співіснування. Такі правила зазвичай називають «природним правом», яке завжди існувало і надалі існуватиме паралельно з офіційним законом, маючи більш морально орієнтований зміст [12, с. 157].

Та все ж таки, зміст правових положень, сформульованих в процесі судової правотворчості, має узгоджуватись не лише із нормами Конституції нашої держави, але й із Загальною декларацією прав людини та Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод. Це значить, що спірні відносини, які не передбачені законодавством нашої держави, повинні регулюватись з позицій загального права, що нині й обумовлюється судовою практикою, яку формує Велика Палата Верховного Суду, забезпечуючи тим самим розвиток права та формування єдиної правозастосовної позиції (ч. 5 ст. 403 ЦПК України).

Ураховуючи відзначені обставини, цілком аргументованим вбачається висновок, що цивільне судочинство України сьогодні вступає в період свого ренесансу. Цьому сприяє стрімкий розвиток суспільних відносин, який безумовно потягне за собою нові підходи у вирішенні економічних, технічних, технологічних, правових питань, і всі оновлені відносини в тій чи іншій мірі будуть потребувати нового підходу до їх урегулювання, в тому числі й на рівні сучасного правосуддя [12, с. 157].

Відтак є очевидним, що зумовлена нинішніми суспільно-політичними зрушеннями активізація судової правотворчості справляє істотний вплив на процес реформування вітчизняної судової системи, що має на меті перш за все привести судову систему у відповідність до європейських стандартів [13] і закласти підґрунтя для оновлення суддівського корпусу. Тож фундаментальним

завданням судової реформи є впровадження таких механізмів, які б давали змогу забезпечувати права та свободи людини через здійснення ефективного, незалежного і безстороннього правосуддя. Останнє може вважатися ефективним лише за умови його доступності для людини та отримання нею зрозумілої судової послуги у вигляді обґрунтованого і вмотивованого судового рішення [14, с. 10].

Загалом же, в руслі сучасного реформування принципів засад функціонування судової системи, які, зокрема, визначають і базову орієнтацію здійснення дискреційних повноважень, зазначає на увагу зумовлене нинішніми суспільно-політичними процесами формулювання низки нових принципів судочинства. До них відносять:

- пріоритет національної безпеки;
- залучення технологій штучного інтелекту;
- відповідальності перед майбутніми поколіннями;
- врахування нових форм суспільних інтересів;
- суддівського активізму.

Так, скажімо, принцип пріоритетності національної безпеки значною мірою актуалізувався у зв'язку з воєнною агресією російської федерації проти нашої країни. При цьому, попри загальне правило про недопустимість обмежень конституційних права і свободи людини і громадянина (ч.1 ст. 64 Конституції України), деякі з них можуть поступатися своєю пріоритетністю перед умовами національної безпеки та збереження державного суверенітету, за виключенням прав і свобод, що не можуть бути обмежені за будь-яких умов (ч. 2 ст. 64 Конституції України).

Як відзначено в Ухвалі Верховного Суду від 05 січня 2023 року у справі № 991/5572/22, існування реальних загроз національній безпеці може виступати критерієм правомірності певного відступу держави від загальних правил (підходів), які стосуються дії закону в часі, дотримання принципу законності, принципів змагальності та рівності учасників судового процесу, обов'язковості виконання судового рішення, а також може обмежувати свободу суддівського розсуду (дискреції). Головними критеріями (принципами, мірилами) визначення правомірності застосування принципу національної безпеки для прийняття рішень суб'єктами владних повноважень є: справедливість (моральність), гуманність, пропорційність, наявність легітимної мети та безальтернативність [15].

Що стосується залучення до суддівської діяльності штучного інтелекту, то, як наголошено у ст. 16 нової редакції Кодексу суддівської етики (затвердженої З'їздом суддів України 18 вересня 2024 року), використання суддею технологій штучного інтелекту є допустимим, якщо це не впливає на незалежність та неупередженість судді, не стосується оцінки доказів і процесу ухвалення рішень та не порушує вимог законодавства.

При цьому, до основних завдань, які вже сьогодні може здійснювати штучний інтелект, залучений в процесі підготовки та коригування дискреційних процесуальних рішень, належать:

- здійснювати підбір на релевантність й чинність законодавства, наведене стороною у поданому процесуальному документі;
- здійснювати перевірку практики Верховного Суду, яка наведена стороною у поданому процесуальному документі;
- підтверджувати відсутність практики Верховного Суду щодо конкретного спору/правовідносин та, зокрема, за її відсутності здійснювати підбірку релевантної практики Європейського суду з прав людини;
- навчившись на офіційних перекладах Мінюсту рішень Європейського суду з прав людини, здійснювати переклад всіх нових рішень цього Суду;
- виявляти триваючі, пов'язані або схожі справи (для їх об'єднання, узгодження позицій тощо), чи підстави для ініціювання відкриття зразкової справи;
- виявляти у проекті судового рішення граматичні та логічні помилки;
- надавати заявнику при подачі процесуальних документів інформацію про початок відліку процесуальних строків, розмір судового збору тощо;
- перевіряти достовірність поданих доказів, повноважності представника (відповідно до відомостей з офіційних реєстрів) тощо;
- сигналізувати про можливий «конфлікт інтересів» та підстави для самовідводу;
- підтверджувати наявність у відзиві реакції на всі доводи позову, апеляційної або касаційної скарги [16].

Принцип відповідальності перед майбутніми поколіннями означає заборону несправедливого використання наявних природних, фінансових та інших ресурсів без врахування інтересів майбутніх поколінь. Сферами найчастішого використання цього принципу у дискреційній судовій практиці є правовідносини, пов'язані з охороною довкілля та бюджетної політики, що головним чином зумовлено специфікою цих сфер, а саме, відтермінованістю у часі моменту прийняття рішень відповідних суб'єктів владних повноважень та «візуалізацією» їх наслідків тощо [16].

Принцип врахування нових форм суспільних інтересів застерігає від формалізму у підходах до прийняття судових рішень на основі законодавства, котре нерідко виявляє недостатню міру адекватності новим реаліям суспільного життя. Тож у таких випадках суддівський розсуд стає головним засобом компенсації цієї невідповідності.

Принцип суддівського активізму означає можливість формування позиції суду при вирішенні складних справ (стосовно яких виникають спірні питання в плані застосування закону), ґрунтуючись не лише на чинному праві, але й на особистих, суспільно-моральних чи політичних міркуваннях [16].

Таким чином, як можна переконатися вище, глобальні трансформації сучасного суспільства спричинили динамічні зміни у політико-правовій сфері й дедалі виразнішою стає невідповідність між динамікою розвитку правовідносин та відносною «статикою» законодавства, в результаті чого посилюється потреба у переосмисленні змісту та обсягу суддівської дискреції. Тому є очевидною доцільність їх розширення у напрямку судового активізму, орієнтованого на оптимальне поєднання правозастосовних та правотворчих аспектів судочинства, оскільки у цьому разі суттєво збільшуються можливості узгодження загальних норм закону із специфікою конкретних ситуацій.

Висновки. Інтенсивні зрушення у політичній та правовій сферах в умовах глобальних трансформацій сучасного суспільства позначаються й на функціонуванні дискреційних повноважень. Позаяк дедалі очевиднішою стає розбіжність між стрімкою еволюцією правових норм та відносною сталістю законодавчої бази, зростає необхідність у доктринальній ревізії підходів до осмислення й застосування права в умовах нинішніх суспільно-політичних процесів, а відтак і нагальна потреба у перегляді суті й діапазону дискреційних повноважень. Зокрема, доцільним вбачається їх розширення у напрямку судового активізму, спрямованого на оптимальне поєднання правозастосовних та правотворчих аспектів судочинства, задля суттєвого збільшення можливості узгодження загальних норм закону зі специфікою конкретних ситуацій їх застосування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Афонін Е.А., Суший О.В., Усаченко Л.М. Закономірності та особливості суспільно-трансформаційних процесів в Україні. *Український соціум*. 2011. № 3(38). С. 7–30. DOI: <https://doi.org/10.15407/socium2011.04.007>.
2. Фромм Е., Втеча від свободи / Еріх Фромм; перекл. з англ. М.Яковлева. – Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2019. – 288 с., ISBN 978-617-12-4571-6.
3. Удовика Л.Г. Трансформація правової системи в умовах глобалізації: антропологічний вимір: монографія. Х.: Право, 2011. 552 с. ISBN 978-966-458-281-7.
4. Пампура М.В. Сучасні трансформаційні процеси та еволюція праворозуміння в Україні. Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Право». 2017. № 23. С. 173-177. URL: <https://periodicals.karazin.ua/law/article/view/9743/9265>.
5. Стрежнев Г.Д. Шляхи розширення дискреційних повноважень судових органів у сфері правотворчості в умовах кримінально-процесуального права України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. №7. С. 410-412. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-7/99>.
6. Загальна теорія держави і права: [Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / М.В. Цвік, О.В. Петришин, Л.В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О.В. Петришина. – Харків: Право, 2009. – 584 с. ISBN 978-966-458-095-0.
7. Козюбра М.І. Судова правотворчість: аномалія чи іманентна властивість правосуддя. *Право України*. 2016. № 10. С. 38–48. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/8b60e801-b3f2-4239-a555-2bbf6a6bcd41/content>.

8. Мельник Г.П. Судовий розсуд (дискреція) як явище правової системи. Наукові записки НаУКМА. 2009. Т. 90: Юридичні науки. С. 44–47. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/5938>.
9. Байрачна Л.К. Суддівський активізм: чи потрібна обмеженість дискреції суду в сфері правотворчості. Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні: Матеріали V Міжнар. наук-практ. конф. (29 жовтня 2021 р., Чернівці). С. 15–17. URL: <https://law.chnu.edu.ua/wp-content/uploads/docs/zbirnyk-29.10.21.pdf>.
10. Tate C., Vollinder T. The Global Expansion of Judicial Power. N.Y.: NYU Press, 1997. 570 p. URL: <https://nyupress.org/9780814770061/the-global-expansion-of-judicial-power>.
11. Ясинок Д.М. Судова правотворчість та її межі в цивільному судочинстві України: монографія. Київ: Алерта, 2024. 226 с. ISBN 978-617-566-815-3.
12. Тимченко Г.П., Рябченко Ю.Ю. Судова правотворчість як основа прецедентної моделі цивільного судочинства в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 6. С. 155-158. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-6/36>.
13. Ванджурак Р.В., Кравець В.М. Формування розсуду суб'єктів правозастосування під впливом практики Європейського суду з прав людини. *Право.ua*. 2025. № 2, с. 380–389. DOI: <https://doi.org/10.71404/LAW.UA.2025.2.59>.
14. Романюк Я. Судова правотворчість в умовах реформування правосуддя: постановка проблеми. *Право України*. 2016. № 10. С. 9–19. URL: https://pravoua.com.ua/uk/store/pravoukr/pravo_ukr_10_16/Romaniuk_Ya_2016_10.
15. Берназюк Я. Принцип пріоритетності національної безпеки та його застосування судами в сучасних умовах. Верховний Суд. 2024. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2024_prezent/priority_state_interests_bernaziuk.pdf.
16. Берназюк Я. Нові принципи здійснення правосуддя. Верховний Суд. 2024. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2024_prezent/101-%20new_principles_court_bernaziuk.pdf.